

Особливу увагу В. С. Талпош приділяє характеристиці класу Птахи Aves, як найбільш чисельній і різноманітній групі хребетних Тернопільщини. Серед яких в межах області зареєстровано 283 види, що належать до 153 родів, 59 родин, 19 рядів.

На думку Василя Степановича на Тернопільщині гніздиться 161 вид птахів, серед яких є як осілі, так і пролітні, 98 видів – представників лісового комплексу, 69 – водолюбних птахів. В степовій зоні виявлено 13 видів та 12 – мешканців населених пунктів області. Всі вони детально описані та ілюстровані.

До класу Ссавці Mammalia автори відносять 6 рядів, 18 родин, 42 роди і 62 види. Особливістю місцевої фауни є велика кількість гризунів і хижаків (35 видів), комахоїдних і рукокрилих – 20 видів. Парнокопитних мало – всього 5 видів. Ще менше зайцеподібних – 2 види.

У довіднику наведено перелік хребетних тварин занесених до Червоної книги України (ЧКУ, 1994) і Європейського Червоного списку тварин (ЄЧСТ), що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі (1991). Серед них беркут *Aquila chrysaetos* L, 1758, дрохва *Otis tarda* L, 1758.

У примітках автори знайомлять нас з категоріями тварин, занесених до Червоної книги України (ЧКУ, 1994), наводять перелік видів хребетних, які зникли на території України в історичний час (Чорний список): куріпка біла *Lagopus lagopus* L, 1758, тонкодзьобий кроншнеп *Numenius tenuirostris* Vieillot, 1817.

За висловом Джеральда Даррела у рослин і тварин немає депутатів, їм нікому писати і скаржитися, за них нікому заступитися, крім нас, людей, які разом з ними заселяють цю планету. Таким заступником для живої природи був Василь Степанович Талпош. Турбота про рідкісних і зникаючих видів тварин червоною ниткою проходить через всю наукову спадщину видатного орнітолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Талпош В. С. Зоологія. Поняття. Терміни: словник довідник / В. С. Талпош. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 239 с.
2. Талпош В. С. Птахи лісів України: навчальний посібник / В. С. Талпош – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2012. – 12 с.
3. Талпош В. С. Птахи міст і сіл України: навчальний посібник / Талпош В. С. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 20 с.
4. Талпош В. С. Птахи України: Визначник для учнів початкових класів / Майхрук М. І., Талпош В. С. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 210 с.
5. Талпош В. С. Птахи України: польовий визначник / Марісова І. В., Талпош В. С. – К.: «Вища школа», 1984. – 183 с.
6. Талпош В. С. Рідкісні та зникаючі хребетні західних областей України: види, занесені до Червоної книги України / В. С. Талпош – Тернопіль, Навчальна книга-Богдан, 1999. – 136 с.
7. Талпош В. С. Фауна хребетних Тернопільської області: довідник: [риби, земноводні, плазуни, птахи, ссавці] / Талпош В. С., Пилявський Б. Р. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1998. – 80 с.

Татарин Н., Солома М., Гетьман М., Ісак Я.

Науковий керівник – асист. Москалюк Н. В.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ОРНІТОФАУНИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ЗА ПРАЦЯМИ В. С. ТАЛПОША

Проблеми формування видового складу орнітофауни потребують постійного і поглибленого вивчення. Вивченню фауни Західної України присвячена низка праць. Дані по чисельності, фенології міграцій птахів, гніздуванню, зимівлі, зустрічах рідкісних видів, знахідках закільцьованих птахів не втрачають актуальності з плином років й можуть бути використані для моніторингових робіт та аналізу змін орнітофауни. Саме тому, метою нашого дослідження є ретроспективний огляд формування складу орнітофауни Західної України на основі праць В. С. Талпоша.

Василь Степанович Талпош – відомий орнітолог, педагог, натураліст та хороший знавець птахів. Він перший досліджував птахів в урбанізованому середовищі Закарпатського регіону, а саме, птахів деяких населених пунктів Закарпатської низовини (міста Мукачево, Ужгород, Виноградovo та ряду сіл).

В. С. Талпош відмічав, що вже в 20-30-х роках минулого століття в урочищі Чорний Мочар було багато водолюбних птахів, таких як: широконоска (*Anas clypeata*), колпиця (*Platalea leucorodia*), сіра качка (*Anas strepera*), сірий гусак (*Anser anser*), велика (*Ardea alba*) та мала біла чаплі (*Egretta garzetta*), чорна крячка (*Chlidonias niger*), шилохвіст (*Anas acuta*), ходулочник (*Himantopus himantopus*) і журавель сірий (*Grus grus*). Також недалеко від урочища були відмічені скупчення білощокої крячки, іноді бачили рожевого пелікана (*Pelecanus onocrotalus*) [1].

В результаті тривалого осушування Чорний Мочар був повністю перетворений в район інтенсивного аграрного використання. Осушувальні роботи почались ще в 1898 році і продовжувались з перервами до 1963 року. В результаті цих робіт умови життя птахів і фауни загалом змінилися. В. С. Талпош звернув увагу на те, що дослідники, котрі вивчали фауну птахів Закарпатської області, не пишуть про осушення урочища та про зміну природних умов. Вчений досліджує і описує розташування урочища, говорить про зміни, які принесло осушення цих земель, характеризує зміну видового складу, чисельності та розміщення птахів у осінній, зимовий періоди та під час гніздування. Проте, відзначив збільшення фауни гніздових птахів Чорного Мочара,

пояснюючи це одноманіттям території та умов існування. Фоновими видами птахів були: два види жайворонків польовий (*Alauda arvensis*) і чубатий (*Galerida cristata*) та луговий чекан (*Saxicola rubetra*). Багаточисленними були біла (*Motacilla alba*) та жовта плиски (*Motacilla flava*), граки (*Corvus frugilegus*), сільська ластівка (*Hirundo rustica*) та горобець польовий (*Passer montanus*). Всього за період розмноження орнітологом було зареєстровано 34 види птахів, з яких 29 гніздових, а решта використовували район в якості кормового біотипу [1].

Таким чином, дослідником доведено переважання у біотипі птахів пристосованих до життя в посушливих умовах, серед яких вище перелічені види птахів та голуби, зяблики, щеврик луговий (*Anthus pratensis*) та синиці [1]. Серед зимуючих птахів Василь Степанович відзначав 18 видів: граки, сороки, вюрки, зимняки та снігурі, а також рідкісний перелітний птах – жайворонок рогатий (*Eremophila alpestris*).

Досить цікавими є вивчення екології чайки звичайної (*Vanellus vanellus*) як на Заході, так і на усій території України. Василь Степанович Талпош виявив чайку звичайну в долині р. Серет, на ставку біля с. Ренів Зборівського р-ну, Тернопільської області [7]. Тут вони гніздилися на плаваючих острівцях. На Закарпатській низовині чайка звичайна, зазвичай, зустрічається під час осіннього і весняного перельотів. Цих птахів спостерігали, в основному, над розливами річок та водосховищами частіше за все в квітні, рідше в травні і навіть на початку червня, що пов'язано з освоєнням чайок на території Словаччини. На Поділлі чайки з'являються в другій половині березня. На Тернопільському озері Василь Степанович відмітив перший приліт чайок (в середньому за 6 років спостереження) біля 19 березня. Відлітають чайки в жовтні-листопаді. Деякі затримуються до грудня, або взагалі зимують. В. С. Талпош приділяв велику увагу характеристиці форми яєць, їхнім розмірам, індексу кривизни, вазі та навіть забарвленню. За спостереженнями орнітолога до людини чайки ставляться, як правило, агресивно, вони з пронизливим криком кружляють довкола неї та деколи крилами торкаються голови. Захищаючи кладки від ворони сірої, чайки переслідують ворога доти, поки він не покине межі колонії. Чайки знищують шкідливих комах і гризунів. Як правило, поїдають хвору та дохлу рибу. Таким чином, ці птахи потребують охорони, адже приносять користь живій природі.

Велику увагу дослідник приділяв вивченню птахів Закарпатської низовини [6], оскільки на той час недостатньо вивчалися птахи тамтешніх населених пунктів. Дослідження проводив упродовж 1960-1968 років на густозаселеній території Закарпатської області. В гніздовий період (травень) густота населення птахів в містах сильно зростає. Найбільш поширеними є: горобець хатній (*Passer domesticus*), ластівка міська (*Delichon urbicum*), горлиця кільчаста (*Streptopelia decaocto*) та сільська ластівка (*Hirundo rustica*), горобець польовий (*Passer montanus*), мухоловка сіра (*Muscicapa striata*), зяблик (*Fringilla coelebs*), грак (*Fringilla coelebs*), зеленяк (*Chloris chloris*), шпак звичайний (*Sturnus vulgaris*), синиця велика (*Parus major*) та інші. На маршруті було виявлено види, що рідко паруються: лелека білий (*Ciconia ciconia*), голуб синяк (*Columba oenas*), сич хатній (*Athene noctua*), зозуля звичайна (*Cuculus canorus*), одуд (*Upupa epops*), сойка (*Garrulus glandarius*), сорокопуд чорнолобий (*Lanius minor*), дрозди, горихвістка звичайна (*Phoenicurus phoenicurus*) та інші. На околицях населених пунктів спостерігалися наступні види: водяна курочка (*Gallinula chloropus*), норець малий (*Podiceps ruficollis*), ворона сіра (*Corvus cornix*), вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*), польовий жайворонок (*Alauda arvensis*), кам'яний дрізд (*Monticola saxatilis*) та ряд інших.

В літній період густота населення знову ж доволі висока. Серед птахів домінує горобець хатній та ластівка сільська, багаточисельними є міська ластівка, велика синиця, горлиця кільчаста, щиглик (*Carduelis carduelis*) і голуба синиця (*Parus coeruleus*). До літа видове багатство птахів зменшується. Проте відбувається закономірне зростання чисельності багатьох видів (загалом 24) за рахунок пташенят останніх виводків. На початку жовтня загальна щільність населення птахів зростає. Домінують, в основному, ті ж види птахів, що й у серпні. Перелітні та птахи, що гніздяться, вже відсутні, проте такі гніздові птахи як шпак звичайний зустрічаються на перельотах. Всього в жовтні було зареєстровано 24 види [6].

В грудні щільність населення птахів дещо зменшилась. Домінував горобець хатній та польовий, синиця велика, багаточисленними були: снігурі, горлиця кільчаста, галка (*Coloeus monedula*), грак, чубатий жайворонок (*Galerida cristata*), ворона сіра та інші. Всього на 10-ти кілометровому маршруті було відмічено 17 видів птахів. Наприкінці січня найбільша щільність населення птахів спостерігалась вздовж р. Уж. Загалом у цей час зареєстровано 26 видів птахів.

Велику кількість своїх досліджень В. С. Талпош приділяв вивченню фауни Тернополя і його околиць [2; 4; 5]. До 1998 року в місті Тернополі зареєстровано 194 види птахів, які належать до 20 родів, 47 родин, 17 рядів. Орнітолог стверджував, що найбільш широко в регіоні представлені представники ряду Горобцеподібні (Passeriformes) – 90 видів, Гусеподібні (Anseriformes) – 26 видів, Сивкоподібні (Charadriiformes) – 20 видів і Соколоподібні (Falconiformes) – 13 видів [4]. Найбільш чисельні види гніздової фауни міста Тернополя: сизий голуб (*Columba livia*), міська ластівка (*Delichon urbicum*), сіра мухоловка (*Muscicapa striata*), зяблик (*Fringilla coelebs*), хатній горобець (*Passer domesticus*). Рідкісними видами, які поширені в околицях міста, науковець, за результатами проведених досліджень, вважав: синьгу (*Melanitta nigra*), морянку (*Clangula hyemalis*), скопу (*Pandion haliaetus*), поморника короткохвостого (*Stercorarius parasiticus*), синицю білу (*Cyanistes cyaneus*) [5]. В околицях міста Тернополя Василь Степанович спостерігав і досліджував гірську плиску (*Motacilla cinerea*), гніздування якої виявив в каньйоні р. Стрипа [3], а також описував зимування білого лелеки на торфовищі заплави р. Серет [2].

Як видно з аналізу вище наведених публікацій, Василь Степанович Талпош проводив об'ємні і

глибокі дослідження, а результати його праці послужили і ще послужать базою для активізації орнітологічних досліджень ще не одного покоління молодих науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луговой А. Е. Птицы урочища Черный Мочар после его мелиорации (Закарпатская область) / А. Е. Луговой, В. С. Талпош // Орнитология. – М., 1968. – Вып. 9. – С. 238–242.
2. Талпош В. С. Зимовка белого аиста в окрестностях Тернополя / В. С. Талпош // Весник зоологии. – 1986. – № 6. – С. 80.
3. Талпош В. С. О гнездовании горной трясогузки на Подолии. Авифаунистические заметки / В. С. Талпош // Орнитология. – М.: изд-во Московского у-та, 1990. – Вып. 24. – С. 163.
4. Талпош В. С. Орнітофауна міста Тернополя. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: статті / В. С. Талпош. – Тернопіль: «Економічна думка», 1998. – С. 216–219.
5. Талпош В. С. Птахи населених пунктів закарпатської низовини / В. С. Талпош // Вестник зоологии. – 1974. – № 4. – С. 16–22.
6. Талпош В. С. Редкие виды птиц в окрестностях Тернополя. Орнитологические заметки / В. С. Талпош, М. И. Майхрук // Вестник зоологии. – 1986. – № 6. – С. 80.
7. Талпош В. С. Щодо екології чайки звичайної в Закарпатських областях України / В. С. Талпош // К: «Наукова думка», 1976. – № 6. – С. 18–23.

Солома Т.

Науковий керівник – асист. Жирська Г.Я.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ДО ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Сьогодні провідною метою шкільної освіти повинна стати орієнтація на засвоєння учнями досвіду творчої діяльності. Сучасній людині не достатньо бути лише ерудитом, вона повинна вміти творчо використовувати наявні знання для вирішення нових проблем. Основним завданням засвоєння змісту освіти визнається не нагромадження готових знань, а самостійне оволодіння ними через опанування учнем способів здобування цих знань. При такому підході до навчання змінюється його зміст, на перший план виходять методи, прийоми, що потребують активної діяльності, мислення школярів, з допомогою яких формуються вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, вміння бачити проблеми, формулювати гіпотези, знаходити засоби вирішення, коректувати отримані результати.

Зазначені вище особливості певною мірою присутні в ігровій технології навчання. Багатьма вченими (О.Жорник, Ю.Мальований, Г.Селевко, О.Сорокіна, О.Янкович) вона розглядається як один із ефективних шляхів розвитку пізнавального інтересу школярів. У їхніх працях зазначається, що навчальна гра – це вид активної творчої діяльності, спрямованої на гармонійний розвиток особистості. застосування дидактичних ігор на уроці активізує діяльність учнів, посилює інтерес до предмета. Це, на наш погляд, важливо в умовах сучасної освіти, коли в загальному інтерес до вивчення предметів освітньої галузі «Природознавство» не високий.

Метою статті є дослідження впливу застосування ігрової технології на розвиток пізнавального інтересу школярів в процесі вивчення біології у 6-9 класах загальноосвітньої школи.

Аналіз літературних джерел та власні спостереження за навчально-виховним процесом показали, що дидактична гра посилює емоційну активність школярів, знімає розумову і фізичну втому, напруження, що виникають в ході одноманітного протікання уроків. Під час гри розвиваються такі важливі процеси мислення як аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення і інші. Тому різні дидактичні ігри знайшли широке використання серед методів, що дозволяють активізувати пізнавальну діяльність учнів і підвищити емоційний рівень засвоєння знань [1].

В сучасній школі використовуються різноманітні дидактичні ігри. В одних випадках вони виступають як методи або прийоми навчання, в інших випадках вони виступають формою організації навчання. Ефективність їх не завжди досягає бажаного результату, що пов'язано з реалізацією технологічного процесу без діагностичних процедур та без врахування принципу систематичності.

Цілеспрямоване використання різних дидактичних ігор можливе лише за умови врахування технологічного підходу. Виокремлюють такі компоненти ігрової технології: *мотиваційний, орієнтаційно-цільовий, змістово-операційний, ціннісно-вольовий, оцінний*. Ці компоненти в сукупності визначають технологічну структуру гри, що містить такі елементи: *настанову на гру, завдання, правила гри, ігрові ситуації, ігровий стан, сюжетно-ігрові дії, результат гри*. Всі структурні компоненти дидактичної гри пов'язані між собою і відсутність будь-якого з них порушує гру, робить її неможливою, гра втрачає свою специфічну форму (табл. 1).